

УДК 338.45

Г. В. Ортіна,
докторант, Академія фінансового управління Міністерства фінансів України

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СТРУКТУРНОМУ РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

G. Ortina,
doctoral student, Academy of Financial Management Ministry of Finance of Ukraine

ROLE OF GOVERNMENT REGULATION IN THE STRUCTURAL DEVELOPMENT OF THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY UKRAINE UNDER GLOBALIZATION

Статтю присвячено дослідженню питань структурного розвитку промисловості, особливу увагу приділено розробці стратегії державної промислової політики.

The article studies on the structural development of the industry, focusing on the development strategies of the state industrial policy.

*Ключові слова: національна економіка, політика, промисловість, ринок, структурний розвиток.
Key words: national economy, politics, industry, market, structural development.*

ВСТУП

В умовах розвитку ринкових відносин Україна потребує структурних перетворень промисловості як базового сектора розвитку її економіки. Разом з тим, процеси приватизації, реформування відносин власності призвели до втрати контролю над розпочатими перетвореннями, оскільки остаточно розкрили усі існуючі структурні диспропорції економіки й суперечності функціонування господарюючих суб'єктів.

За роки реформ знизився технологічний рівень промислового виробництва. Одночасно посилюється тенденція до зниження ефективності технологічних процесів. Для більшості наукоємних галузей промисловості технологічна деградація стала практично незворотним процесом. Особливо важке становище в тих галузях промисловості, які визначають економічне зростання.

Про актуальність проблеми структурного розвитку реального сектора економіки як пріоритету державної політики свідчать численні теоретичні дослідження й узагальнення вітчизняних учених, зокрема, таких як: Алімов О., Амоша О., Андел І., Андрушків Б., Бажал Ю., Беззубко Л., Білик М., Бутко М., Варналій З., Веклич О., Геєць В., Гойчук О., Мунтіян В., Пасхавер Б., Пахомов Ю., Пашченко Ю., Пепа Т., Салига С., Скидан О., Суходоля О., Федорищева А., та ін.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Метою статті є уточнення ролі та місця державного регулювання у структурному розвитку реального сектора економіки України в умовах глобалізації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Слід зазначити, що у світовій економіці існує декілька підходів до подолання структурних криз. Проте ключовим моментом будь-якої структурної адаптації є підвищення ефективності виробництва й конкурентоспроможності. Особливо високі вимоги висуваються до галузей, що працюють на зовнішній ринок. Разом з тим, як показав досвід структурної адаптації країн, що розвиваються, важливим джерелом економічного зростання є використання внутрішнього ринку для вітчизняної промисловості й заміщення імпортованих товарів вітчизняними.

Необхідність використання досвіду структурної адаптації країн Південно-східної і Східної Азії підкреслює у своїй праці О.Г. Білоус: "Структурна адаптація передбачає підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності... Як показав досвід країн, що успішно адаптуються до умов світового господарства, необхідна довгострокова стратегія, яка б визначала роль приватного підприємства і держави, передбачала механізми їх взаємодії... Мабуть, починати Україні доведеться з того ж, з чого брали старт багато країн, які розвиваються, а саме із заміщення імпорту товарами власного виробництва. Якщо Україна не зуміє використати одне з найважливіших потенційних джерел її економічного зростання — місткого внутрішнього ринку для вітчизняної промисловості і сільського господарства, перспектив для розвитку, що наздоганяє, у неї не буде. Антиімпортне виробництво, як показав досвід країн, що розвиваються, неможливе без протекціонізму" [1].

Рис. 1. Стратегія державної промислової політики

Посилаючись на зарубіжний досвід, дослідники визначили, що державна промислова політика в період кризи, разом з поточними антикризовими заходами, повинна переслідувати дві стратегічні цілі:

— державне економічне регулювання згортання виробництва (збереження навколишнього середовища, науки й освіти, інвестиційного машинобудування, конверсія оборонних галузей);

— створення механізму майбутнього піднесення промисловості України.

При цьому досягнення цілі пропонувалося забезпечити шляхом формування інноваційних програм і використання прямих і непрямих методів реалізації промислової політики. Наголошувалося, що державне управління промисловістю в умовах становлення ринкових відносин обмежується

новому етапі ринкових перетворень об'єднувало єдине розуміння головної стратегічної мети, що полягає в підвищенні ефективності та конкурентоспроможності української промисловості на зовнішньому і внутрішньому ринках, що і знайшло подальше відображення в урядових документах про модернізацію економіки на найближчу перспективу.

У загальному вигляді перспективна стратегія державної промислової політики, її особливості в окремих групах, а також зарубіжний досвід стратегій розвитку промисловості наведені на рисунку 1, у таблицях 1 та 2.

Слід зазначити, що сьогодні проведення структурних перетворень у промисловості стає важливим напрямом промислової політики України, а підвищення ефективності й конкурентоспроможності вітчизняних промислових

використанням двох основних регуляторів — фінансово-грошового механізму й методів непрямой дії.

Для реалізації викладеного сценарію промислової політики необхідно, щоб держава проводила активну структурну політику. Її основними елементами мають стати:

— підтримка всіх виробництв, які містять у собі елементи розвитку, а не просто зростання масштабів виробництва, незалежно від того, до якого устрою вони належать;

— збереження існуючого науково-технічного й кадрового потенціалу країни, а також системи освіти, оскільки їх руйнування позбавить п'ятий устрій власної інтелектуальної бази;

— інвестування державних коштів у розвиток галузей інфраструктури, що не під силу приватним інвесторам, але є найважливішою умовою успішного розвитку всіх технологічних устроїв країни, які ще не до кінця виробили свій потенціал;

— створення сприятливих умов для інвестиційної діяльності;

— відродження контрактно-платіжної дисципліни, без чого будь-яке виробництво та збут втрачають сенс.

Таким чином, усі погляди щодо підходів до проведення структурних перетворень у галузях промисловості на

Таблиця 1. Особливості промислової політики в окремих групах структурних підгалузей

Групи підгалузей	Особливості політики	Заходи державного регулювання
Експортоспроможні галузі	Орієнтація на самостійний розвиток галузей на основі самофінансування	Зміни в податковій системі для здійснення необхідних інвестицій
Галузі з конкурентною продукцією, що перебувають в умовах гострої конкуренції (літакобудування, космічне виробництво, атомна промисловість, озброєння й військова техніка, галузі енергетичного машинобудування та електротехніка, важке верстатобудування, біотехнології, автомобільна промисловість, легка і харчова промисловість)	Прямі заходи державної підтримки	Державні інвестиції, закупівлі й субсидії, експортні кредити, політична підтримка
Галузі із технічним відставанням (транспортна, дорожня, сільськогосподарське машинобудування)	Заходи щодо стимулювання внутрішнього й зовнішнього попиту на продукцію. Створення особливо сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій	Сертифікація продукції, що імпортується, захисні імпортні тарифи. Кредитування населення, сприяння підприємствам у формуванні власної збутової мережі, заохочення лізингу

Таблиця 2. Зарубіжний досвід стратегій структурного розвитку промисловості

Типи стратегій розвитку	Зміст політики	Країни
Використання природних ресурсів	Освоєння й експорт природних ресурсів, залучення іноземних інвестицій	Країни Персидської затоки, Венесуела
Стратегія «переслідування»	Основний упор робиться на відтворення вже створених зразків продукції за нижчою ціною. Після закріплення на ринках компанії переходять до якісніших і оригінальніших виробів	Японія, Південна Корея та інші країни Південно-Східної Азії, Китай
Стратегія «передових рубежів»	Створення нових продуктів і технологій, спираючись на досягнення науково-технічного прогресу й формування попиту на них і нових ринків	США, Німеччина та інші розвинені індустріальні країни Європи, Японія

підприємств на зовнішньому й внутрішньому ринках — основною метою всієї економічної політики.

Урядом України затверджені концептуальні положення реформування підприємств та інших комерційних організацій і ряд інших документів [5; 6].

Наголошувалося, що під реформою підприємств розуміється зміна принципів їх дії, спрямована на їх реструктуризацію, що сприяє поліпшенню управління; підвищенню ефективності виробництва й конкурентоспроможності продукції, що випускається, продуктивності праці; зниженню витрат виробництва; покращенню фінансово-економічних результатів діяльності, а також міри державної підтримки зазначених змін.

Слід зазначити, що з ухваленням зазначених документів розгорнулася активна дискусія про основні напрями й методи проведення реструктуризації підприємствами різних форм власності, були розроблені основні методичні підходи до проведення реструктуризації [4].

У загальному вигляді метою реструктуризації є забезпечення ефективного використання виробничих ресурсів.

Основні напрями реструктуризації: досудові заходи з фінансового оздоровлення кризових підприємств; заходи з фінансового оздоровлення або ліквідації неспроможних підприємств у процесі процедур банкрутства; заходи з розробки оптимальних схем залучення інвестицій.

Механізмом проведення реструктуризації є:

- аудит фінансової звітності (підтвердження достовірності фінансової звітності й відповідності фінансово-господарських операцій законодавству);

- оцінка бізнесу та нерухомості (визначення у вартісному вираженні ринкової вартості переваг від користування бізнесом);

- антикризове управління (забезпечення стійкого стану підприємства на ринку).

М.П. Войнаренко у своїй роботі з проблеми державного регулювання підкреслює: "На попередньому етапі реформування ставка робилася на самоусунення держави від управління економікою, що деструктивно позначилося на реальному секторі... Процес лібералізації блокувався тим, що заходи, які гарантують свободу підприємницької діяльності, не супроводжувалися встановленням суспільно значущих правил, кодексами господарської поведінки, правовими нормами.

Проведення реструктуризації промисловості як одне із завдань державного регулювання з метою активізації виробничого потенціалу розглядали В.М. Гриньова, О.Є. Попов, що визначали "реструктурування як удосконалення організаційної структури, що забезпечує зниження трансакційних і адміністративно-управлінських витрат, економію оборотного капіталу, інтеграцію науки та виробництва, ефективний менеджмент, вирощування конкурентоспроможних вітчизняних корпорацій". Найважливіше завдання реструктурування, на їх думку, — це підвищення інвестиційної привабливості промислових підприємств, для чого необхідно:

- 1) забезпечення відкритості, доступності й достовірності інформації про стан підприємств для потенційних інвесторів,

поширення відповідальності за зловживання внутрішньою інформацією;

- 2) захист прав власності акціонерів й інших власників підприємств;

- 3) підвищення якості роботи та відповідальності вищих менеджерів підприємств, задіяння сучасних форм управління підприємствами й передових технологій менеджменту, прискорення переходу підприємств на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку й фінансового менеджменту [2].

На необхідність реструктуризації підприємств як один з первинних етапів реалізації промислової політики в найбільшій перспективі вказують В. Чевганова, І. Брижань, відзначаючи "необхідність створення системи постійного моніторингу підприємств і організацій як на державному, так і на регіональному рівні" [7, с. 37].

На нашу думку, найбільш повно проблеми кризи української промисловості, фінансового оздоровлення й реструктуризації відображено в роботі [3] під редакцією В. Геєця. У ній наголошується, що чинниками, які негативно впливають на економічний стан галузі, є:

- трансформація інфляції в кризу неплатежів і виникнення в економіці "боргового навісу";

- відсутність механізму забезпечення інтересів власників і безконтрольність менеджерів;

- занадто повільна внутрішня реструктуризація підприємств.

Необхідно прокоментувати окремі положення роботи з погляду економічної теорії. Наприклад, так званий "борговий навіс" розглядається авторами як наслідок гострого дефіциту кредитних ресурсів для поповнення оборотного капіталу підприємств і найважливіший негативний чинник, що впливає на формування державного бюджету.

Для того щоб забезпечити поточні податкові надходження до бюджету від промислових підприємств, пропонуються дві групи заходів — у макроекономічній і юридичній сферах і з первинного фінансового оздоровлення самих підприємств.

Перша група заходів включає: ліквідацію існуючого з 1992 р. розриву між фінансовим і реальним сектором економіки (через зниження прибутковості державних цінних паперів, законодавче затвердження ефективної процедури банкрутства, посилення валютного контролю) і регулювання цін природних монополій. Слід зазначити, що з погляду мікроекономічної теорії формування політики щодо природних монополій у різних країнах відбувається по-різному. Наприклад, у США існуючі "регулюючі комісії визначають, які витрати вони дозволяють включати у вартість послуг регульованих компаній... а які капіталізуються".

Як друга група заходів пропонується: анулювання заборгованості підприємств за сплату штрафних санкцій, реструктуризацію суми прямого боргу (через переказ заборгованості на спеціальні рахунки, укладення договору про постачання продукції в рахунок заборгованості, оформлення заборгованості у вигляді державного кредиту, проведення взаємозаліків). Наголошується, що необхідний індивідуальний підхід з боку державних органів до кожного зі своїх боржників.

Проведення вищезгаданих заходів дасть змогу виявити "дієздатність і перспективність підприємств", але не зможе вирішити всіх питань переходу до економічного зростання, поки не будуть усунені інші негативні чинники. До таких, на думку авторів, відносяться "відсутність механізму забезпечення інтересів власників і безконтрольність менеджерів як недоліки проведеної приватизації". Для вирішення цієї проблеми пропонується піддати процедурі банкрутства підприємства, що не задовольняють вимоги "дієздатності і перспективності", і ліквідувати ті з них, для яких не знаходиться ефективний власник. Проте, якщо підприємство є перспективним, то пропонується здійснити реструктуризацію власності (через додаткову емісію акцій або інших цінних паперів і використання їх для погашення заборгованості перед бюджетом). Це означає повернення підприємств під контроль державних або місцевих органів влади (що можливо і в результаті санації тимчасово неплатоспроможних підприємств).

Наголошується, що збільшення частки держави в структурі капіталу приватизованих підприємств створить такі підстави для посилення впливу держави на діяльність менеджерів, що не порушують механізмів ринкової економіки. Пропонована система управління державними пакетами акцій включає: створення холдингових компаній для управління пакетами акцій технологічно пов'язаних підприємств, використання інституту представників держави в АТ, договору трасту тощо. Крім того, пропонується створення системи управління економічним зростанням у регіонах, для реалізації якої місцеві органи влади повинні одержати "економічні важелі впливу на підприємства, щоб не виникало прагнення до відродження адміністративних систем управління". У зв'язку з цим необхідно відзначити, що в економічній теорії існує так звана проблема "замовника-агента" (що відноситься до проблем асиметричної інформації), центральним питанням якої є визначення механізму, що спонукає менеджерів працювати на користь власників. Саме по собі збільшення частки держави в структурі власності не усуне, на наш погляд, зазначений негативний чинник.

Іншим негативним чинником є "надмірно повільна внутрішня реструктуризація підприємств" [3]. Усунення цього чинника пропонується здійснити через звільнення підприємств від виконання функцій, що не властиві їм як суб'єктам ринкової економіки (державне фінансування мобілізаційних потужностей, передача об'єктів соціальної інфраструктури та ін.). Після проведення зазначених заходів пропонується здійснити внутрішню реструктуризацію підприємства (вибір асортименту продукції, розробка маркетингових програм, створення сучасних систем фінансового менеджменту, модернізація бухгалтерського обліку тощо). Проте успіх проведення перелічених заходів щодо внутрішньої реструктуризації багато в чому залежатиме від того, наскільки підприємства зможуть подолати вищезгадані проблеми, пов'язані з асиметричною інформацією.

Слід зазначити, що прискорення створення умов для реформування організацій, їх реструктуризації та підвищення ефективності управління ними з метою забезпечення ресурсозбереження й нарощування виробництва конкурентоспроможності продукції було передбачено як один із заходів Уряду України і Національного банку України зі стабілізації соціально-економічного становища в країні. При цьому планувалася підготовка нормативних актів, що передбачають підвищення відповідальності керівників організації за результати їх діяльності перед власниками, акціонерами і найманими працівниками. Проте до теперішнього часу відповідні нормативні акти не прийняті.

ВИСНОВКИ

Визначено, що роль державного регулювання у структурному розвитку реального сектора економіки України

полягає не в простому розширенні присутності держави в економіці, а в підвищенні ефективності довгострокової державної політики й конкретних дій щодо оздоровлення економіки, поліпшення соціального стану громадян. Разом з тим держава має керуватися критеріями збереження ринкової свободи та виявляти вміння у використанні наявної власності для інвестування в реструктуризацію окремих підгалузей промисловості. При цьому бажано зробити основний акцент на концептуальній і законодавчій базі, що відповідає державній політиці за такими основними напрямками: забезпечення економічної й організаційно-правової активності держави; формування ефективної системи державного й муніципального управління з метою стимулювання економічного зростання; розвиток законодавчих основ устрою України; підтримка законодавчих ініціатив, що сприяють розвитку конкуренції та підприємницької діяльності.

У якості перспективної мети структурного розвитку промисловості України має бути підвищення технологічного укладу промислового виробництва для створення в країні більшої частки доданої вартості промислової продукції. Рух у цьому напрямі вимагає включення в модель економічного розвитку трьох принципових моментів:

— необхідно послідовно розвивати систему інститутів ринку, найважливіший елемент якої — правове забезпечення, що охоплює "сукупність прав власності";

— основна увага має бути зосереджена на створенні механізму ринкової конкуренції. Інакше в Україні буде відбуватися заміна державних монополій частково, а тиск останніх на економіку не може не блокувати зростання ефективності й не відтворювати в суспільному виробництві застійних явищ;

— при визначенні ролі держави в економічному процесі варто виходити з того, що в усіх сучасних розвинутих країнах економіка є за своїм характером змішаною, тобто держава виконує в ній багато координаційних функцій, а також приймає деякі прями рішення регуляторного характеру. У критичні для економіки періоди роль держави посилюється. Усунення ж держави від управління ринковою економікою абсолютно неприйнятне.

Література:

1. Білоус О.Г. Загрози, виклики та імперативи глобалізації світового розвитку / О.Г. Білоус // Наука та наукознавство. — 2009. — № 3. — С. 24—36.
 2. Гриньова В.М. Організаційно-економічні основи формування системи корпоративного управління в Україні / В.М. Гриньова, О.Є. Попов. — Х.: Вид-во ХДЕУ, 2003. — 340 с.
 3. Новий курс: реформи в Україні. 2010—2015. Національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. — К.: НВЦ НБУВ, 2010. — 232 с.
 4. Погосов П.А. Трансформационные процессы в экономике Украины: проблемы и тенденции в условиях глобализации / П.А. Погосов, В.И. Дубицкий // Вісник. Економіка. — К.: ВПЦ "Київський ун-т", 2002. — Вип. 62. — С. 22—24.
 5. Положення про індикативні ціни у сфері зовнішньоекономічної діяльності: затв. Указом Президента України від 10.02.1996 р. № 124-96 // Галицькі контракти. — 1996. — № 8. — С. 123.
 6. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань державної цінової політики у гірничо-металургійному комплексі: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 березня 2004 р. № 204-р // Урядовий кур'єр. — 2004. — № 61. — С. 45.
 7. Чевганова В. Кластеры и их экономическое значение / В. Чевганова, И.Б. Брижань // Экономика Украины. — 2012. — № 11. — С. 35—41.
- Стаття надійшла до редакції 23.07.2013 р.*